

ὅτι ἡ αἰσθητικὴ ψυχὴ ἐπεγένετο εἰς τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας πτώσιν. Ὁ πρῶτος δηλαδὴ ἄνθρωπος εἶχε τὸ κατ' ἀρχὰς τὸν ἀθάνατον νοῦν, ὅστις ἐκυβέρνηα τὸ σῶμα ἀμέσως διὰ τοῦ ἀρχέως ἄνευ ἀνάγκης τῆς μεσολαβήσεως αἰσθητικῆς ψυχῆς· ἐγίνωσκε τὴν ἀλήθειαν ἀπόνως, ἀμέσως καὶ ἄνευ συλλογισμοῦ. Ἀμαρτήσας ὁμοίως ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος προσέλαβε τὴν αἰσθητικὴν ψυχὴν, ἣτις κατέστη δεσποτικὴ τοῦ σώματος ¹, περιεκάλυψε καὶ ἀπεκοίμισε τὸν νοῦν. Ἡ αἰσθητικὴ ψυχὴ ἐπήγαγε τὴν ζωώδη ἐπιθυμίαν καὶ τὴν γέννησιν καὶ ἔπαυσε τὴν ἀθανασία τοῦ σώματος ². τότε ἀντὶ τῆς ἀμέσου γνώσεως τοῦ νοῦ ἐπεγένετο ἡ ἔμμεσος διανόησις τῆς ψυχῆς καὶ ὅλως ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ἐλωβήθη καὶ διεφθάρη ³. Ἡ ἀναγέννησις τοῦ ἀνθρώπου συντελεῖται μόνον διὰ τῆς θείας χάριτος, καθ' ἣν ὁ νοῦς ἀπαλλάττεται τῆς κυριαρχίας τῆς αἰσθητικῆς ψυχῆς καὶ ἀνακτᾶται τὸν ἀρχέγονον χαρακτῆρα τῆς θείας εἰκόνας. Τοῦτο δὲ γίνεται κατὰ τρόπον μυστικὸν θεωρητικὸν καὶ πρακτικόν, καθ' ὅσον γινώσκεται ἡ καθαρὰ ἀλήθεια καὶ καθαίρεται ὁ νοῦς ⁴.

Μαγεία. Οὐχ ἤττον ἐπελάβετο ὁ φιλόσοφος τῆς μαγείας καὶ τῆς ἀστρολογίας. Τὴν μαντείαν νοεῖ ὡς δύναμιν, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ ὡς ἐγκλείουσα τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ καὶ ἐπομένως ἔχουσα ἀρχῆθεν σύμφυτον τὴν γνῶσιν πάντων ἐπιδραῖ διὰ τοῦ πνεύματος αὐτῆς (τοῦ νοῦ) ἐπὶ τὸ ἴδιον σῶμα, ὡς καὶ ἐπὶ ξένα σώματα καὶ πνεύματα (νοῦς). Ἡ δύναμις αὕτη καὶ ἐπιστήμη δὲν ἠφανίσθη ἔνεκα τῆς ἁμαρτίας ἀλλὰ μόνον ἐναρκώθη, ἐνδέχεται δὲ νὰ ἀφυπνισθῇ ἢ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἢ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. (Ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει ἀποβαίνει μαγγανεία, ἀγυρτεία). Ἀλλὰ καὶ ὑπ' ἀνθρώπων διεγείρεται ἡ δύναμις ἐκείνη, ἐὰν τύχωσιν ὄντες μύσται τῆς

1. Ἡ αἰσθητικὴ ψυχὴ εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ ἀρχὴ τῆς ἐγώτητος, ἣτις δὲν συνάδει πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ νοῦ ἀλλὰ τοῦναντίον ἀντίκειται αὐτῇ. (Auct. confess. n. 6 ἐξ.)

2. Intel. Adam. n. 6. Nex. sens. et ment. n. 6. 9. Sed. anim. n. 24.

3. Venat scient. n. 9. 11. Sed animae n. 24 ἐξ.

4. Venat. scient. n. 9. 11.

καββάλας ¹. Οὐδὲν δὲ θαῦμα ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει μαγικὴν δύναμιν, ὁπότε ἡ ὅλη φύσις εἶναι μαγικὴ καὶ ἐνεργεῖ κατὰ τρόπον μαγικόν². Τῶν ἀστέρων δ' ὅμως ἡ δύναμις θεωρεῖται ὡς περιορισμένη. Οἱ ἀστέρες δηλαδὴ δὲν καθορίζουσιν οὔτε τὰ ἤθη οὔτε τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων, τὴν εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν αὐτῶν· καὶ τοῦτο, διότι ἡ εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις τοῦ θεοῦ δὲν ὑποτάσσεται εἰς τὴν δύναμιν τῶν ἀστέρων ³. Ταῦτα χρησιμεύουσι μόνον ὡς πρόγνωσις καὶ σημεῖα, καθ' ὅσον ἐξαγγέλλουσι τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶσιν ἐν τῷ ὑπὸ τὴν σελήνην κόσμῳ ⁴. Εἶναι δὲ τὰ διὰ τῶν ἀστρῶν ἐξαγγελλόμενα ἄφευκτα, διότι τὴν ἐξαγγελίαν ποιεῖ ὁ Θεός ⁵.

Ἐκ τῶν εἰρημένων προκύπτει, ὅτι νέας κατ' ἀλήθειαν θεωρίας ὁ Ἑλμόντιος δὲν ἀνέπτυξεν ἀλλ' ἐνέμεινεν ἐν τῇ παραδόσει τῆς καββάλας καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Παρακέλσου. Βεβαίως ἐν ταῖς λεπτομερείαις καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὰς ἀστρολογικὰς δοξασίας ἀπέκλινεν ἐκείνου φυγὼν τὰς ὑπερβολὰς· κατὰ τὰς θεμελιώδεις δ' ὅμως ἀρχὰς τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἰατρικῆς συμφωνεῖ αὐτῷ. Καὶ οὕτως ἐθεράπευσε τὴν ἰατρικὴν ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν φυσικὴν, εὔρισκε δὲ τὴν τότε κρατοῦσαν ἰατρικὴν ἀνεπαρκῆ καὶ ἐπεζήτει νὰ ἀναμορφώσῃ αὐτήν. Παράκελσος καὶ Ἑλμόντιος ἐμφοροῦνται μυστικῆς διαθέσεως καὶ ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν τῆς καββάλας, ἐλέγχουσι τὰ παραδεδομένα καὶ ποιοῦσι μετάβασιν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἰατρικῆς (τῆς στηριζομένης ἐπὶ τοῦ Γαληνοῦ καὶ τοῦ Ἀβικέννα) εἰς νέαν Σχολὴν καὶ τούτου ἕνεκα ἔχουσιν ἀμφότεροι σπουδαιότητα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἰατρικῆς ⁶.

¹. De magnetica vulner. curatione, n. 122-130.

². Πάντα τὰ πράγματα ἔχουσι φυσικὴν συμπάθειαν καὶ ἀσκοῦσιν ἐπ' ἀλληλα ἐπενέργειαν· ἔχουσιν αἰσθημά τι καὶ συναίσθημα, ὥστε καὶ νὰ δέχωνται πόρρωθεν ἐπιδράσεις καὶ νὰ πέμπωσιν ἐπενεργείας ἐπὶ τὰ κείμενα μακράν. (Αὐτ. n. 151 ἐξ. 141 ἐξ. Vacuum natur. n. 14).

³. De vita longa 15. n. 12.

⁴. Οἱ ἀστέρες προσημαίνουσιν ἀλλὰ δὲν παράγουσι τὰ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ γινόμενα.

⁵. Astra necessitant. n. 5-7, 20-33, 46 ἐξ.

⁶. Περὶ τοῦ Ἴω. Ἑλμοντίου ἰδὲ F. Strunz, J. B. von Helmont, Leip.

Τὰς θεωρίας τοῦ Ἐλμοντίου ἐνέκρινε καὶ κατ' ἴδιον τρόπον προήγαγεν ὁ υἱὸς Φραγγίσκος Mercurius van Helmont. Οὗτος, τῷ 1618 γεννηθεὶς, διήγαγε περιπετειώδη βίον ἐν ξέναις χώραις, ἐν Αὐστρία καὶ Γερμανία, Ἰταλία καὶ Ἀγγλία, ἐτελεύτησε δὲ τῷ 1699 ἐν Βερολίνῳ καταλιπὼν ἱκανὰ ἔργα¹. Ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι τὴν περὶ ἀρχέως θεωρίαν τοῦ Παρακέλσου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς μετεποίησεν εἰς μοναδολογίαν. Παραδέχεται δηλαδὴ ὅτι ὁ δεδημιουργημένος κόσμος συνίσταται ἐκ μερικῶν αὐτοτελῶν οὐσιῶν, ὅτι ἡ φύσις καταλήγει εἰς ἔσχατα Minima καὶ ὅτι ὁ νοητὸς κόσμος ἀποτελεῖται ἐκ πολλῶν πνευμάτων ἢ νοημάτων. Αἱ οὐσίαι αὗται εἶναι μὲν πολλαὶ ἀλλ' οὐχὶ ἀπειροὶ κατ' ἀριθμόν, ἀγέννητοι καὶ ἀνώλεθροι, ἀτομικαὶ μὲν καὶ εἰς ἀλλήλας ἀμετάβλητοι ἀλλὰ δεκτικαὶ ἀναπτύξεως καὶ προόδου· διαφέρουσιν ἀλλήλων οὐχὶ κατὰ ποιὸν ἀλλὰ μόνον κατὰ βαθμόν καὶ ἔχουσιν ἐνεργητικότητα καὶ παθητικότητα (ἀνδρικήν αὐτενέργειαν καὶ γυναικείαν δεκτικότητα)· ἀναπτύσσονται δὲ οἴκοθεν, ἐνῶ αἱ λανθάνουσαι δυνάμεις ἀφυπνίζονται διὰ τῆς συμπαθείας ἄλλων συγγενῶν ὄντων καὶ κατευθύνονται ὑπὸ ὑπερτάτης μονάδος, τοῦ θεοῦ. Εἶναι δὲ σωματικαὶ ἅμα καὶ πνευματικά· σωματικαὶ μὲν ὡς παθητικά, κινηταὶ καὶ ἐκταταί, πνευματικά δὲ ὡς ἐνεργητικά καὶ νοητικά². Ἐν παντὶ δημιουργήματι, ὅπερ συνέστηκεν ἐκ πολλῶν μονάδων, ὑπάρχουσιν ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι ὑπὸ κεντρικῆς μονάδος (ψυχῆς) συναπτόμεναι καὶ συνεχόμεναι μονάδες. Αἱ δὲ κεντρικαὶ μονάδες, ἢ ἄλλως εἰπεῖν, αἱ ἐν στενοτέρῳ ἐννοίᾳ ψυχαί, εἶναι ἀίδιοι, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ μονάδες, κατατείνουσαι εἰς τελείωσιν καὶ τὴν μετὰ τοῦ θεοῦ ἔνωσιν. Διὰ τοιούτων θεωριῶν,

---

1907. J. Giesecke. Die Mystik J.B. v. Helm. Erl. 1908, W. Pagel, J. B.v. Helmont. 1930.

¹. Μνημονευτέα τὰ Opuscula philosophica. Amst. 1690 καὶ Quaedam praemeditatae et consideratae cogitationes super quattuor capita libri primi Moisis, Genesis nominati. Amst. 1697.

². Πνεῦμα καὶ σῶμα διαφέρουσι μόνον κατὰ βαθμόν· τὸ σῶμα εἶναι κατώτερος βαθμὸς τοῦ πνεύματος. Ὁ ὅλος δὲ πνευματικὸς κόσμος εἶναι καταπεπτωκὸς πνεῦμα.

δι' ὧν ἔσχε μεγάλην ῥοπὴν ἐπὶ τὸν Βροῦνον καὶ μάλιστα τὸν Λεϊβνίτιον ¹, ἀνήκει ὁ ἀνὴρ οὗτος μᾶλλον εἰς τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν ἄλλως τε καὶ διότι ἐλέγχει οὐ μόνον τοὺς σχολαστικούς ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, Ὁββέσιον, Καρτέσιον, Σπινόζαν καὶ ἄλλους. Διὸ καὶ δὲν λέγομεν πλείονα περὶ αὐτοῦ· παρατηροῦμεν δ' ἐνταῦθα μόνον ὅτι μεταξὺ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀναλλοιώτου Θεοῦ καὶ τῶν συνθέτων καὶ μεταβλητῶν ὄντων τάσσει τὸν Χριστὸν ὡς ἀκτινοβόλον φῶς ἐξ ἐκείνου ἐκχυθὲν καὶ ὅτι στοιχῶν τῇ καββάλα παραδέχεται τέσσαρας κόσμους ².

2. Ροβέρτος Φλούδιος. Ὁ Robert Fludd ἐν Milgate τῆς κοριτείας Κορντ τῷ 1574 γεννηθεὶς ἐσπούδασεν ἐν Ὁξωνίᾳ ἰδίᾳ ἰατρικὴν καὶ διέτριψε μακρὸν χρόνον ἐν Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ ³. Ἐπανελθὼν δ' εἰς Ἀγγλίαν ἤσκησεν εὐδοκίμως τὴν ἰατρικὴν μέχρι τοῦ θανάτου, ἐπισυμβάντος τῷ 1637. Κατέλιπεν ἄλλα τε πολλὰ συγγράμματα ⁴, ἀφορῶντα εἰς τὴν Φυσικὴν καὶ τὴν Μεταφυσικὴν καὶ τὸν κριτικὸν ἔλεγχον συγχρόνων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν (Μερσέννου, Γασσένδου, Κεπλέρου) καὶ δὴ καὶ τὴν «Μωσαϊκὴν φιλοσοφίαν» ⁵, ὅπερ ἔργον θέλει νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν φιλο-

1. Ὁ Ἐλμόντιος συνῆψε γνωριμίαν μετὰ τοῦ Λεϊβνιτίου καὶ ἐξετιμήθη ὑπ' αὐτοῦ.

2. Πρῶτος κόσμος εἶναι ἡ πρώτη ἀπόρροια τοῦ Θεοῦ, ὁ Χριστός, δεύτερος τὰ δημιουργηθέντα σπέρματα πάντων, τρίτος ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν καὶ τέταρτος ὁ κόσμος τῆς πράξεως (*mundus factionis*), ἐνθα κρατοῦσιν οἱ μηχανικοὶ νόμοι.

3. Ἐν ταῖς ἀποδημίαις συνῆψε γνωριμίαν μετὰ πολλῶν λογίων, ἐνέκυψεν εἰς τὰς ἀπορρήτους ἐπιστήμας καὶ ἠσχολήθη ἐπιμελῶς περὶ τὴν χυμείαν.

4. Μνημονευτέα τὰ ἐξῆς: *Tractatus theologico-philosophicus*, 1617. *Utriusque cosmi, maioris et minoris, metaphysica, physica atque technica historia*. Frank 1617—*Philosophia sacra et vere christiana seu meteorologica cosmica*. Frank. 1626.—*Medicina catholica*. . . Frank. 1629.—*Clavis philosophiae et alchymiae, in quo inanes M. Mersenni obiectiones examinantur*. Frank. 1633.

5. *Philosophia Mosaica*, Cudae 1638. Τῷ αὐτῷ ἔτει ἐξεδόθη ἡ συλλογὴ τῶν ἔργων αὐτοῦ (*Opera*).

σοφίαν τοῦ Μωϋσέως καὶ παραπέμπει εἰς τὸν Ἑρμῆν καὶ τὴν καββάλαν, τὸν Παράκελσον καὶ τὸν Νικόλαον Κουζανὸν καὶ ἀπλῶς εἶπεῖν εἰς πάντας τοὺς ὑπὸ τῶν νέων πλατωνικῶν καὶ θεοσόφων τιμωμένους. Ἄντεχόμενος ὁ Φλούδιος τῆς καββαλικῆς διδασκαλίας ἀποφαίνει τὸν θεὸν ὡς τὸ μηδέν, καθ' ὅσον πάντα ἀναλύονται εἰς τὸν θεὸν καὶ εἶναι ἐκεῖ ἀδιάκριτα. Τὸ μηδέν, ἐξ οὗ λέγεται ὅτι ἐδημιούργησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, δὲν εἶναι καθαρὰ ἄρνησις ἀλλ' εἶναι ἡ ὕλη, ἡ ὕλη δὲ καθ' ἑαυτὴν ἀμορφος (ὡς ἀμορφος καλεῖται μηδέν). Αὕτη πάλιν ἡ ὕλη εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ ἡ θεία οὐσία. Πάντα δηλαδή ὑπῆρχον ἀπ' αἰῶνος ἐν τῷ θεῷ οὐ μόνον κατὰ τὴν ἰδέαν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν πραγματικότητα πλὴν ὅτι δὲν εἶχον καθωρισμένην καὶ διακεκριμένην ὑπαρξιν¹. Οὕτως ὁ θεὸς εἶναι ἡ σύμπτυξις πάντων. Ἐν αὐτῷ πρέπει νὰ διακρίνωνται δύο τινά, ἡ δύναμις (*potentia*) καὶ ἡ σοφία (*sapientia*). Ἡ μὲν δύναμις εἶναι ἡ ἐν αὐτῷ συνεπτυγμένη καὶ κεκρυμμένη θεότης, τὸ σκότος· ἡ δὲ σοφία τοῦναντίον ὑπάρχει ὡς ἡ ἀνεπτυγμένη καὶ ἀποκαλύπτομένη θεότης, τὸ φῶς. Ἐν αὐτῷ ἄρα τῷ βυθῷ τοῦ θεοῦ ὑπάρχει ἀντίθεσις, ἡ ἀντίθεσις δυνάμεως καὶ σοφίας, σκότους καὶ φωτός. Τὸ μὲν σκότος ἐμφανίζεται ὡς ἡ ἔλλειψις βουλήσεως (*voluntas*), τὸ δὲ φῶς ὡς τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ (*voluntas*)· κατ' ἐκεῖνο μὲν ὁ θεὸς ἡρεμεῖ ἐν ἑαυτῷ, κατὰ δὲ τοῦτο ἐνεργεῖ. Αἱ ἀντιθέσεις αὗται εἶναι αἱ δύο ἀρχαὶ τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας. Ἀρχῆθεν δηλαδή καὶ ἐξ αἰδίου ἦσαν πάντα συνεπτυγμένα ἐν τῇ θείᾳ δυνάμει, λεληθότα ἐν τῷ θείῳ σκότει. Ἄλλ' ἡ αἰδίου μονὰς παρήγαγεν ἐξ ἑαυτῆς τὸν νοῦν, τὴν σοφίαν, τὸ φῶς· διὰ δὲ τῆς μορφωτικῆς ἐνεργείας τοῦ φωτός προῆλθον πάντα, τὰ τε ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα. Ὅθεν τὰ ὄντα ἀπορρέουσι καὶ ἀναπτύσσονται ἐκ τοῦ κόλπου τῆς θείας οὐσίας καὶ δὴ καὶ οὕτως, ὥστε ἡ θεία οὐσία καθ' ἑαυτὴν μένει ὑπὲρ πάντα τοῦ κόσμου τὰ πράγματα. Ἡ δημιουργία εἶναι ἀνάπτυξις τοῦ ἐν τῷ θεῷ συνεπτυγμένου².

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἡ τοῦ κόσμου δημιουργία προκύπτει

¹. *Philos. Mosaica sect. 1. lib. 1,2.4.6.*

². *Αὐτ. 3, 2.4.6.*

ἐκ τῆς διακρίσεως καὶ ἐπαλλήλου ἐπιδράσεως τῶν δύο ἐκείνων πρώτων ἀρχῶν, τοῦ σκότους καὶ τοῦ φωτός, τῆς δυνάμεως καὶ τῆς σοφίας ¹, ἅπερ ἐν τῷ Θεῷ ὅλως ταυτίζονται. εἶναι δὲ ἡ τοῦ κόσμου δημιουργία ἐλευθέρα τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, ἐξ οὐδεμιᾶς ἄλλοτρίας αἰτίας ἢ ἀνάγκης προερχομένη ². Ἐκ τοῦ ἀρχεγόνου σκότους (τοῦ ἐν τῷ Θεῷ) ἐκπηγάζει ἡ κατ' ἐαυτὴν νεκρὰ (ἐμπειρικὴ) ὕλη τῶν σωμάτων, ἐκ δὲ τοῦ ἀρχεγόνου φωτός τὸ δημιουργηθὲν φῶς καὶ πᾶσα ζωὴ. Ἡ πρώτη διαμόρφωσις τοῦ φωτός εἶναι ἡ τοῦ κόσμου ψυχὴ, ἣτις πάντα ζωογονεῖ καὶ ἐμψυχοῖ, διαφωτίζει καὶ κυβερνᾷ ³. Ἀλλ' ἐνταῦθα, ὕπερ ἄξιον προσοχῆς, μεταποιοῦνται αἱ ὄντολογικαὶ ἀρχαὶ εἰς φυσικὰς δυνάμεις· τὸ σκότος καὶ τὸ φῶς γίνονται ψυχρότης καὶ θερμότης. Λέγεται δηλαδὴ ὅτι ἐν πᾶσιν ἐνυπάρχουσι δύο θεμελιώδεις δυνάμεις, ἡ ψυχρότης καὶ ἡ θερμότης, ὧν ἐκείνη μὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ σκότος, αὕτη δὲ πρὸς τὸ φῶς· καὶ ἐκείνη μὲν ἔχει τὴν ῥίζαν ἐν τῇ ἀρνήσει τῆς βουλήσεως, αὕτη δ' ἐν τῇ βουλήσει τοῦ Θεοῦ ⁴. Ἐκ τῶν ἀντιθέτων τούτων δυνάμεων προκύπτει ἡ πύκνωσις καὶ ἡ ἀραιώσις, ὧν ἡ λειτουργία παράγει πάντα ⁵. Ὡσαύτως ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ φωτός καὶ τοῦ σκότους προέρχεται ἡ καθολικὴ συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια τῶν φυσικῶν ὄντων, ὡς καὶ πᾶσα σύγκρουσις ἐν τῇ ζωῇ. Λοιπὸν ἡ θεία δύναμις ἐνεργεῖ ἐν τοῖς φυσικοῖς πράγμασι διὰ πυκνώσεως καὶ ἀραιώσεως, ἐν τῷ φωτί καὶ τῷ σκότει, ἐν τῷ ἔρωτι καὶ τῷ μίσει, ἐν τῇ συμπαθείᾳ καὶ τῇ ἀντιπαθείᾳ ⁶. Αἱ ἀντιθέσεις ἔχουσι τὴν

¹. Ἡ ἀτίδριος σοφία τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ φῶς ἐκ φωτός (ὁ Χριστός), ἡ ἐν πᾶσι τοῖς οὐσι δρῶσα ἀρχὴ· ἡ δὲ δύναμις εἶναι τὸ σκότος, ἡ παθητικὴ ἀρχὴ τοῦ κόσμου. (Αὐτ. 3,7).

². Αὐτ. 3,7 sect. 2, lib. 2,5.

³. Ἡ τοῦ κόσμου ψυχὴ εἶναι τὸ διάμεσον μεταξύ τῆς Θείας καὶ τῆς ἐμπειρικῆς ὕλης, ὁ Μεσσίας, ὁ λυτρωτής, ὁ ἐνσαρκωθεὶς Λόγος, ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ἡ φιλοσοφικὴ λίθος. (Αὐτ. Sect. 2, lib. 1,4).

⁴. Αὐτ. sect. 1, l. 3,6. 4, 1.

⁵. Ψυχρότης καὶ ξηρότης παράγει τὴν γῆν, θερμότης καὶ ὑγρότης τὸν ἀέρα. (Sect. 1, l. 3,6. 4,5.).

⁶. Αὐτ. sect. 1, l. 2,6. 3,6. Sect 2, l. 1. Argum.

ρίζαν ἐν τῷ θεῷ, ὅστις κεκρυμμένος θέλει νὰ ἀποκαλυφθῆ, ἀλλὰ πάλιν κρύπτεται ἐπιστρέφων εἰς ἑαυτόν. Ἐπιστρέφων ὁ θεὸς εἰς ἑαυτόν συναιρεῖ πάντα, εἶναι ἡ αἰτία τῆς ψυχρότητος, τοῦ σκότους, τῆς πυκνώσεως, τοῦ μίσους, τοῦ κακοῦ, πάσης ἀσχημίας καὶ στερήσεως. Ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ ἐκπορευόμενος καὶ ἀποκαλυπτόμενος ἐκτείνει πάντα πρὸς τὴν περιφέρειαν καὶ εἶναι αἰτία τῆς θερμότητος, τοῦ φωτός, τῆς ἀραιώσεως, τῆς ἀγάπης, παντὸς ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ ¹.

Πρὸς τὸν κόσμον, τὸν μακρόκοσμον, συνάπτεται στενότατα ὁ μικρόκοσμος, ὁ ἄνθρωπος ², ὅστις δεσπόζει πάντων διὰ τῆς διανοητικῆς ὑπεροχῆς. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου κατάγεται ἐκ τῆς τοῦ κόσμου ψυχῆς, ἐξ ἧς ἀπορρέουσι καὶ κατανέμονται αἱ ψυχαὶ ἕκασται ὡς ἡλιακαὶ ἀκτῖνες ³. Ὅθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν συνίσταται ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ ἡ τοῦ κόσμου ψυχὴ μερῶν, τουτέστιν ἐκ τοῦ ἀγενήτου φωτός καὶ τοῦ δημιουργηθέντος πνεύματος (spiritus). Ἡ τοῦ ἀγενήτου φωτός ἀκτὶς εἶναι τὸ κράτιστον τῆς ψυχῆς μέρος, ὁ ἀθάνατος νοῦς (mens) ⁴, ἔχων φορέα τὸ πνεῦμα, ὅπερ διὰ τοῦ ζωτικοῦ πνεύματος συνάπτεται πρὸς τὸ σῶμα. Τὸ δὲ πνεῦμα ἢ στρέφεται πρὸς τὸ θεῖον φῶς ἢ ἀποστρέφεται ἀπ' αὐτοῦ· ἐν μὲν ἐκείνῃ

¹. Ὁ θεὸς ἔχει τρόπον τινὰ δύο φάσεις, ἀρνητικὴν καὶ θετικὴν· κατ' ἐκείνην συγκαλύπτεται καὶ ἡρεμεῖ, κατὰ δὲ ταύτην ἀποκαλύπτεται καὶ ἐνεργεῖ. Ἐκείνη μὲν χαρακτηρίζεται ὡς noluntas αὕτη δὲ ὡς voluntas. (Αὐτ. sect. 1, l. 4, 1 «Denique fons et origo tam privati quam positivi agentis est vel noluntas vel voluntas, hoc est aut negativa aut affirmativa solius unitatis aeternae». Αὐτ. sect. 2. l. 1. argum.).

². Ἐν τῷ ἀνθρώπῳ (ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ) ὑπάρχουσιν αἱ ιδιότητες πάντων τῶν πραγμάτων καὶ αἱ ποικίλαι ἀντιθέσεις. (Αὐτ. sect. 2, l. 2, membr. 2,3).

³. Αὐτ. sect. 2, l. 1,5 «Quaelibet anima particularis procedit seu procreatur, dependet seu praeservatur et multiplicatur ab et in anima ista catholica».

⁴. Αὐτ. sect. 2 l. 1, 4. «Unio spiritus mundani cum mente divina constituit animam, ita ut anima includat mentem et spiritum, quorum illa est increata, hic creatus, quasi internum unius alteritatis seu compositionis angelicae».

τῇ περιπτώσει γίνεται φωτεινόν, ἀγαθόν, μακάριον καὶ τέλος μεταμορφοῦται εἰς τὴν θείαν φύσιν, ἐν δὲ ταύτῃ μένει ἐν τῷ σκότει καὶ εἶναι ἐξ ἰδίας ἐνοχῆς ἄθλιον ¹.

Ὁ Φλούδιος οὔτε τὴν αἴσθησιν ἀπορρίπτει οὔτε τὴν νόησιν, ἀλλὰ μὴ εὐρίσκων ταύτας ἀποχρώσας, ὡς πολλάκις ἀπατώσας, καταφεύγει εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὰς μαρτυρίας ἱερῶν ἀνδρῶν ². Προθυμούμενος δὲ νὰ παγιώσῃ δι' ἀποδείξεων τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας κατὰ τῶν ἀπίστων τρέπεται ἐπὶ τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ ἐπικαλεῖται αὐτὰ ³. Οὕτως ὁ λόγιος ἀνὴρ, πολυμαθέστατος πάντων τῶν θεοσόφων ⁴ δὲν περιωρίσθη εἰς θεοσοφικὰς δοξασίας ἀλλ' ἐχρησιμοποίησε προσαρμόσας αὐτὰς πρὸς τὰς ἀνακαλύψεις τῆς νεωτέρας Φυσικῆς ⁵. Ὅλως δὲ ἡ Θεοσοφία προσέλαβε παρὰ τούτῳ χαρακτῆρα φυσικόν· αἱ μεταφυσικαὶ ἀρχαὶ μετεποιήθησαν, ὡς εἰδομεν, κατὰ μέγα μέρος εἰς φυσικὰς ἐννοίας ⁶. Κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἡ θεωρία τοῦ Φλουδίου ἐμφανίζει χροιάν μανιχαϊκὴν· ἡ ἀντίθεσις φωτὸς καὶ σκοτῶν, ἐξ ἧς προέρχεται πᾶσα γένεσις καὶ φθορά, εἶναι ἀπομίμησις τῆς κοσμολογίας τῶν Μανιχαίων ⁷.

¹. Αὐτ. sect. 2 l. 1,5.2,5.

². Αὐτ. l. 1, 1. 2, 2.

³. Καταφεύγει εἰς τὸ θερμόμετρον ὡς ἀποδεικνύον ὅτι ὁ ἀήρ θερμαινόμενος διαστέλλεται καὶ ψυχόμενος συστέλλεται καὶ ὑπεμφαῖνον ὅτι πάντα παρήχθησαν δι' ἀραιώσεως καὶ πυκνώσεως. Ἐπικαλεῖται δὲ πάλιν τὰ φαινόμενα τοῦ μαγνητισμοῦ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι πάντα τὰ ἐν τῇ φύσει δεσπόζονται ὑπὸ ἀντιθέτων δυνάμεων. (Αὐτ. 1, 2-5. sect. 1, l. 3,4. 4,1).

⁴. Τὴν πολυγνώσιαν αὐτοῦ μαρτυροῦσι καὶ αἱ συχναὶ παραπομπαὶ εἰς ἀρχαίους.

⁵. Ἐν τῇ Φυσικῇ ἐνέκρινε τὰς περὶ μαγνητισμοῦ ἐρεύνας τοῦ Γιλβέρτου καὶ κατεπολέμει τὴν θεωρίαν τοῦ Κοπερνίκου.

⁶. Καὶ αὐταὶ αἱ διαφοραὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἐξελήφθησαν ὡς ἀντιθέσεις, ἀναγόμεναι εἰς ἐνότητα διὰ τῆς μαγνητικῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ. (Αὐτ. sect. 2, l. 3 prooem.).

⁷. Ἡ θεοσοφία τοῦ Φλουδίου ἀφίσταται τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰω. Ἐλμοντίου. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἐχώριζεν αὐστηρῶς θεὸν καὶ κόσμον, ἐνῶ ἐκεῖνος ἀπέφαινε τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ὡς ἐκδήλωσιν τοῦ θεοῦ. Κατὰ μὲν

3. Ἱερώνυμος Κάρδανος. Ὁ Hieronymus Cardanus ἐγεννήθη τῷ 1501 ἐν Παουτά (Παβία) καὶ εἵλκε τὸ γένος ἐξ εὐγενῶν. Ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι καὶ ὕστερον ἐν Παδούῃ ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ ἰατρικὴν. Τῷ δ' ἔτει 1533 κατέστη καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν καὶ ὕστερον τῆς ἰατρικῆς ἐν Μεδιολάνῳ. Τῷ 1562 προσεκλήθη εἰς Βολωνίαν, ἵνα διδάσκη τὴν ἰατρικὴν· ἐνταῦθα μετὰ τινα ἔτη (τῷ 1570) καθείρχθη ὡς ἐπιχειρήσας νὰ ἐρμηνεύσῃ ἀστρολογικῶς τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις τοῦ Χριστοῦ. Μετὰ μικρὸν δ' ἐλευθερωθεὶς κατέλιπε τὴν Βολωνίαν καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἔνθα ἐτελεύτησε τῷ 1576. Τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐκδοθέντα τῷ 1663¹ πληροῦσι δέκα τόμους². Ἡ αὐτογραφία (De vita propria) τοῦ παραδόξου ἀνδρός³, μετ' ἐπιτηδεύσεως συντεταγμένη, ἔχει τὸ γνῶρισμα τῆς εὐπρεποῦς εἰλικρινείας· ἀποκαλύπτει οὗτος μετὰ

τὸν Ἐλμόντιον τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν εἶναι κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων, κατὰ δὲ τὸν Φλούδιον καὶ τὸ κακὸν εἶναι ἄμεσον ἀποτέλεσμα τοῦ θεοῦ.

Περὶ Φλουδίου ἰδὲ Hemprich R., Flud. Leben und Schriften 1908.—Graven J. Fludd. London 1902.

¹. Hieronymi Cardani Mediolanensis philosophi et medici celeberrimi opera omnia cura Caroli Spounii, Lugd. 1663.

². Τρεῖς μὲν τόμοι περιλαμβάνουσι τὰ φιλοσοφικά, τέσσαρες δὲ τὰ μαθηματικά, οἱ δὲ λοιποὶ τὰ ἰατρικὰ συγγράμματα. Ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν ἔργων σπουδαιότατα εἶναι τὰ ἐξῆς· De vita propria, 1542.—De subtilitate rerum, 1552 καὶ ὕστερον τῷ 1554, μεταφρασθὲν εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ Ῥιχάρδου de Blanc, 1678—De rerum varietate, 1556.—Arcana aeternitatis, ἐκδοθὲν μετὰ θάνατον ἐν τῇ συλλογῇ τῶν καταλοίπων. Σημειωτέον ὅτι καὶ τὰ ἔργα ταῦτα κατοπτρίζουσι τὸν ἀνώμαλον χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρός· δὲν συνάδουσι πάντοτε πρὸς τὰς ἐπιγραφὰς καὶ περιέχουσι πολλὰς ἐπαναλήψεις καὶ παρεκβάσεις μαρτυρούσας ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν εἰργάζετο καθ' ὠρισμένον σχέδιον.

³. Ὁ βίος τοῦ Καρδάνου εἶχε πολὺ τὸ ἀλλόκοτον· ὁ ἀνὴρ μετέβαλλε πολλάκις περιβολὴν καὶ ἐνεφανίζετο νῦν μὲν ὡς Σκῶτος, νῦν δὲ ὡς Ἴσπανός, νῦν δὲ ὡς Τοῦρκος καὶ ἄλλοτε ἄλλως· ὅτε μὲν περιεπάτει βραδέως ὅτε δὲ ἔτρεχεν· ἄλλοτε ἦρε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἄλλοτε ἐκλινεν αὐτὴν πρὸς τὴν γῆν. Διὰ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα οὐδὲν θαῦμα ὅτι ἐφέρετο ὡς πολλάκις παραφρονήσας.

ἰσχυρᾶς αὐτογνωσίας τὰ ἴδια προτερήματα, ἅμα δὲ δὲν διστάζει νὰ προσνείμῃ ἑαυτῷ ἀνεπιφυλάκτως καὶ μέγιστα ἐλαττώματα ¹.

Ὁ Κάρδανος γνωματεύει ὅτι ἡ γένεσις καὶ φθορὰ τῶν πραγμάτων, οὔσα κατ' ἀλήθειαν μεταβολὴ αὐτῶν εἰς ἄλληλα, ἐμφαίνει ἀρχέγονον ὕλην, ἣτις ὡς ἀδιόριστος ποσότης πληροῖ ὅλον τὸν χῶρον (ὥστε κενὸν δὲν ὑπάρχει). Τῆς ὕλης δ' ἐκείνης εἶναι στοιχεῖα τρία, ὁ ἀήρ, τὸ ὕδωρ καὶ ἡ γῆ (οὐχὶ τὸ πῦρ). Ἐκ τούτων ἡ μὲν γῆ κατέχει τὸν κατώτατον χῶρον, ὁ δὲ ἀήρ τὸν ἀνώτατον, τὸ δὲ ὕδωρ τὸν μέσον τὸν μεταξὺ ἀμφοτέρων. Παρὰ τὴν ὕλην ὑπάρχουσιν ἀρχαὶ γενέσεως δύο, ἡ οὐρανία θερμότης καὶ ἡ γηῖνη ὑγρότης, ὧν ἐκείνη μὲν εἶναι ἡ εἰδοποιὸς καὶ ἐνεργητικὴ αὕτη δὲ ἡ ὕλικὴ καὶ παθητικὴ αἰτία πάντων τῶν σωμάτων ². Ἡ οὐρανία θερμότης εἶναι ἡ διὰ πάντων διήκουσα ζωτικὴ ἀρχή, ἣτις ἐνεργεῖ ἐν ἑκάστῳ τῶν εἰρημένων τριῶν στοιχείων κατὰ τὸν οἰκεῖον τρόπον. Πάντα ἄρα ἔχουσι ζωὴν, ἀπὸ τῶν ἀστέρων μέχρι τῶν κατωτάτων σωμάτων τῶν ἐκ πρώτης ὄψεως φαινομένων ὡς νεκρῶν, πλὴν ὅτι τὰ ἀνώτερα σώματα κέκτηνται ζωὴν ἐντονωτέραν. Ἡ θερμότης ἐκείνη ἡ οὐρανία ὑπάρχει εἰς πάντα ὡς ἡ ζωοποιὸς ψυχὴ. Ἐντεῦθεν δὲ πάντα τὰ φυσικὰ ὄντα, ἀπὸ τῶν οὐρανίων μέχρι τῶν κατωτάτων σωμάτων, ἔχουσι πρὸς ἄλληλα καθολικὴν συμπάθειαν ³.

Κορύφωμα τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἴστα-

¹. Ἐξαίρει μὲν τὴν φιλοσοφίαν καὶ καθόλου τὴν πρὸς ἐπιστήμην κλίσιν, τὴν φιλομάθειαν καὶ τὴν εὐπροσηγορίαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἅμα ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν φιλήδονον, ἀπατηλόν, ἐπίβουλον, προδοτικόν καὶ ὅσα ἄλλα. Ἐμφανίζει ἑαυτὸν ὡς γόητα καὶ μάγον καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ἐν ὄνειρῳ παρεκινήθη εἰς συγγραφὴν τῶν βιβλίων· λέγει ὅτι δύναται, ὅταν θέλῃ, νὰ περιπίπτῃ εἰς ἕκστασιν καὶ νὰ ἔχῃ ὀπτασίας. Περιγράφει δὲ τὴν τύχην τῶν οἰκείων αὐτοῦ. Φαίνεται ὅτι εἰς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς κλίσεις τοῦ Καρδάνου συνετέλεσε καὶ ἡ ἀγωγὴ, διότι ὁ πατὴρ αὐτοῦ καθωδήγει πρὸς τὸ ἀσύνηθες καὶ ὑπερφυές, ἐνέπνεεν εἰς τὸν υἱὸν μαγικὰς καὶ ἀστρολογικὰς ὄνειροπολήσεις, ἔτι δ' ἐνεποίει τὴν πίστιν ὅτι ἔχει προσωπικὸν δαίμονα (daemon familiaris).

². De subtil. 2, 26, b. 28, b. 42 a; De rerum variet. 1,2. (ἐκδ. 1557).

³. De subtil. 5, 131, α. 18, 433a. De rer. variet. 1.1.

ται ὑπὲρ τὸ ζωϊκὸν βασιλείον καὶ ἀποτελεῖ ἴδιον γένος· ὁ σκοπὸς δὲ αὐτοῦ εἶναι τριττός, πρῶτον μὲν νὰ μάθῃ τὸν θεὸν καὶ τὰ θεῖα, δεύτερον δὲ νὰ συνάψῃ οὕτως εἰπεῖν ὡς μεσίτης τὸ ἐπίγειον καὶ θνητὸν μετὰ τοῦ οὐρανίου (θείου) καὶ ἀθανάτου, τρίτον δὲ τέλος νὰ δεσπόσῃ τοῦ ἐπιγείου καὶ χρησιμοποίησῃ αὐτὸ πρὸς ἴδιον ὄφελος. Πρὸς ἐπίτευξιν τούτων ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος φύσει κεχορηγημένος τρία ἀνάλογα μέσα, τὸν νοῦν δηλονότι καὶ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν χεῖρα· διὰ μὲν τοῦ νοῦ (mens) γινώσκει τὸν θεὸν καὶ ἀνυψοῦται μέχρι τοῦ θείου· διὰ δὲ τῆς διανοίας (ratio), δι' ἧς ὑπερέχει πάσης θνητῆς ὑπάρξεως, διαλλάττει τὸ ἐπίγειον πρὸς τὸ θεῖον· διὰ δὲ τῆς χειρὸς ὑποτάττει τὰ ἐπὶ γῆς ὄντα εἰς τοὺς ἑαυτοῦ σκοπούς¹. Διακρίνεται σαφῶς ὁ νοῦς ἀπὸ τῆς κυρίως ψυχῆς. Ἡ τελευταία αὕτη περιλαμβάνει τὰς κατωτέρας δυνάμεις, τὰς κατ' αἰσθήσιν, καὶ τὴν διάνοιαν, ἣτις γεννᾶται καὶ φθείρεται ὁμοῦ μετὰ τοῦ σώματος. Ὁ δὲ νοῦς τὸναντίον εἶναι ἀπὸ τῆς ὕλης κεχωρισμένος, νοητικὴ καὶ ἄυλος οὐσία, ὡς τοιαύτη δὲ ἀθάνατος. Καθορίζων ὁ φιλόσοφος τὴν διαφορὰν νοῦ καὶ διανοίας παρατηρεῖ ὅτι ἐκεῖνος μὲν γινώσκει τὸ γενικὸν αὕτη δὲ τὸ ἀτομικόν· ἐκεῖνος ποιεῖ ἐκ πολλῶν ἓν, αὕτη δ' ἐξ ἑνὸς πολλά². Πρὸς δ' ἔτι ὁ νοῦς τελειοῦται αἰ μᾶλλον διὰ συνεχοῦς γνώσεως· ὅσῳ μᾶλλον πληροῦται γνώσεων, τοσοῦτῳ καθίσταται γνωστικώτερος. Τὸ ἐναντίον συμβαίνει εἰς τὰς δευτερευούσας ψυχικὰς δυνάμεις· ὅσῳ πλείονα ὕλην ἔχει, ὡς ἐν παραδείγματι, ἡ μνήμη, τόσῳ ἀδυνατωτέρα γίνεται εἰς τὸ νὰ προσλάβῃ καὶ ἑτέραν πρόσθετον. Προστεθήτω ὅτι ὁ νοῦς οὐδέποτε γηράσκει· πᾶν τὸναντίον, ὅσῳ μᾶλλον τὸ σῶμα γηράσκει, τόσῳ τελειότερα καθίσταται ἡ νόησις. Ἐκ τούτων πάντων συνάγεται ἀφυκτον καὶ ἀναγκαῖον τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ νοῦς ὑπάρχει χωρὶς τῆς ὕλης, ἄυλος καὶ ἀθάνατος³.

Ὁ νοῦς εἶναι κατ' οὐσίαν οὐχὶ διάφορος τοῦ τὰ πάντα ποιή-

¹. De subtil. 11, 302, a. b. De rerum variet. 8, 40. 46.

². Αἱ αἰσθήσεις, ἡ φαντασία καὶ ἡ διάνοια χρησιμεύουσιν ὡς ὑπηρετικαὶ τοῦ νοῦ. (De rerum variet. 8, 42).

³. Αὐτ. 8, 42.

σαντος ὑψίστου νοῦ. Ὁ ἀνθρώπινος δηλαδή νοῦς δὲν εἶναι προσωπικός, ἀλλ' ἐν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἐνυπάρχει εἷς καὶ ὁ αὐτός, καθ' ὅσον ὁ αὐτός θεῖος νοῦς μεταδίδεται εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους. Μόνον δὲ κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς μεταδόσεως ἐκείνου τοῦ νοῦ καὶ κατὰ τὴν ποιότητα τῶν ὑπηρετικῶν τοῦ νοῦ αἰσθητηρίων διαφέρουσιν ἀλλήλων οἱ ἀνθρώποι ¹. Ὁ νοῦς λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου, θείας ὦν οὐσίας, ὀφείλει νὰ ἀνυψωθῆ εἰς μυστικὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Θεοῦ· ὑπερ καὶ συμβαίνει ἐν τῇ ἐκστάσει. Τότε δὴ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἀπολύεται τῶν κατωτέρων δυνάμεων τῆς ζωῆς καὶ καταυγάζεται ὑπὸ Θεοῦ φωτός· αἱ ὑποδεέστεραι δυνάμεις καὶ μετ' αὐτῶν ἡ διάνοια παύονται ἐνεργοῦσαι, ὁ δὲ νοῦς μόνος περιλάμπεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ φωτός, ἐνοῦται μετὰ τοῦ Θεοῦ, προφητεύει καὶ ποιεῖ θαύματα. Βεβαίως ἡ τοιαύτη ἀνύψωσις εἶναι δυσχερὴς καὶ προϋποθέτει τὴν θείαν χάριν, ἐπιτυγχανομένην διὰ συντόνου προπαρασκευῆς. Ὅφείλει δηλαδή ὁ ἀνθρώπος πρῶτον νὰ ἐπιλάβηται τοῦ πλούτου καὶ τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ἑαυτοῦ ἐπιτηδείων, νὰ μισήσῃ τὴν δόξαν καὶ πάντα τὰ ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ, ἔπειτα δὲ νὰ ἐπιλάβηται τοῦ βίου καὶ τῆς σωτηρίας, νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἄγνοιαν αὐτοῦ καὶ κακίαν καὶ νὰ μισήσῃ τὰ ἑαυτοῦ ἔργα, νὰ ἀγαπήσῃ τοὺς ἄλλους ὡς ἑαυτόν, νὰ διανοῆται καὶ ἀγαπᾷ μόνον τὸν Θεὸν καὶ εἰς αὐτὸν μόνον νὰ ἐλπίζῃ. Κατὰ τοιοῦτον τρόπον παρασκευαζόμενος ὁ νοῦς γίνεται λαμπὰς τοῦ Θεοῦ καὶ οὐδέποτε οὐδαμῶς δύναται νὰ χωρισθῆ ἀπ' αὐτοῦ. Αὕτη εἶναι μυστικὴ τις διδασκαλία, ἣν ὁ Χριστὸς ὡς παρακαταθήκην παρέδωκεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ ὀλίγους ἄλλους ². Τὴν κατάστασιν τῆς μυστικῆς ἐκστάσεως χαρακτηρίζει ὁ Κάρδανος καὶ ὡς πίστιν (fides) καὶ παραβάλλει πρὸς τὸν ὕπνον. Ὅπως τὸ ζωτικὸν πνεῦμα (spiritus) ἐν τῷ ὕπνῳ ἡρεμεῖ, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ἐν τῇ πίστει ἐκείνη ἡρεμεῖ ἐν τῷ Θεῷ.

¹. De subtil 10. De rerum variet. 8, 42 «Unus igitur intellectus omnia intelligit perficiturque successione partium. Una igitur mens omnium, qui sunt, qui fuerunt quique futuri sunt. Quamobrem omnes, qui naturaliter licuti sunt, animam statuentes immortalem, unam esse dixerunt, ut Theophrastus, Themistius et Averroes».

². De rerum variet. σ. 312. Πβλ. 15, 87.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἔκστασις διακωλύει τὴν χρῆσιν τῆς διανοίας, δύναται εὐλόγως νὰ λεχθῆ ὅτι, ὅσῳ μᾶλλον χρησιμοποιεῖ ὁ ἄνθρωπος τὴν διάνοιαν, τοσοῦτῳ ἐλάττονα κέκτηται πίστιν, τουτέστιν ὅσῳ μᾶλλον κρατεῖ ἐν ἡμῖν ἡ διάνοια, τοσοῦτῳ ἐλαττον ἐπιτυγχάνεται ὁ μυστικός βίος τῆς πίστεως. Ἡ τῆς διανοίας χρῆσις βλάπτει τὴν πίστιν· ἡ δ' ἐποπτεία μόνη εἶναι ἡ ἀληθινὴ ζωὴ, διότι κατὰ ταύτην ὁ νοῦς ἐνοῦται, ὡς ἠκούσαμεν, μετὰ τοῦ θεοῦ ¹.

Ἐν πολιτικῷ ἀποσπάσματι γνωματεύει ὁ φιλόσοφος οὗτος ὅτι ὁ ἄνθρωπος χρῆζει βοηθείας καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἶναι προωρισμένος εἰς κοινωνικὸν βίον. Ὡς πρότυπον δὲ πολιτείας προβάλλει τὴν ἀρχαίαν Ῥώμην καὶ τὴν νεωτέραν Βενετίαν, οὐχὶ τὰ πολιτικὰ κατασκευάσματα τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐρεῖσμα δὲ τῆς πολιτείας τίθεται ἡ θρησκεία, ἥτις μόνη ποιεῖ τοὺς νόμους ὑποχρεωτικούς. Καὶ ἐπειδὴ ἡ πολιτεία ἀποτελεῖ ἐνότητα, πρέπει ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἡ κοσμικὴ ἐξουσία νὰ μὴ χωρίζονται. Χωριστὴ ὅμως εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἥτις ἐπάναγκες νὰ ἔχη ἀπόλυτον καὶ ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν· ἀνήκει μόνον εἰς ὀλίγους καὶ θὰ μένη πάντοτε κτῆμα αὐτῶν. Οἱ δὲ πολλοί, τὰ πλήθη, θὰ προφυλάττωνται δι' αὐστηρῶν νόμων, ἵνα μὴ θορυβῶνται ὑπὸ τῶν ἐπιστημονικῶν συζητήσεων καὶ περιάγωνται εἰς ἀμφιβολίαν περὶ τῶν δογμάτων. Διὸ θὰ ἀπαγορεύονται αἱ θρησκευτικαὶ συζητήσεις καὶ αἱ ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι ἐν τῇ μητρικῇ γλώσσῃ.

Κατὰ τὰ εἰρημένα ὁ Κάρδανος ὑπῆρξεν ἀνὴρ ιδιότροπος καὶ τύπος ἀντιπροσωπευτικὸς τῆς συγχρόνου διανοητικῆς ἐνεργείας, περίεργον κρᾶμα μεγάλης ὀξυνοίας καὶ φαντασιοκόπου δεισιδαιμονίας. Συνῆπτε στενῶς τὴν μυστικὴν θεωρίαν μετὰ τῆς

¹. Αὐτ. 8,42. «Et ut quies spiritui somnus, ita illi (menti) fides. Et ut somnus perfectus perfecta quies spiritibus, ita quies perfecta mentis. Cessat enim in utroque rationalis animae opus: ob id qui plus ratione valent, minus habent fidei: ut etiam in somno anima quasi libera menti superiori exponitur praevidetque futura, non facit, ita in fide unitas fit mentis nostrae atque superioris. . . .». De subtil. 14, 349, b.

φιλοσοφίας καὶ ὑφηγεῖτο τὴν μυστικὴν ὁδὸν ὡς ἄγουσαν εἰς τὴν ἀληθῆ καὶ τελείαν γνῶσιν. Ἐν τῇ περὶ φύσεως φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ ψυχολογίᾳ καὶ τῇ γνωσιολογίᾳ ἐστοίχει εἰς τὴν καββάλαν. Θεραπείων δὲ πάλιν τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν πυθαγόρειον συμβολικὴν τῶν ἀριθμῶν προεθυμεῖτο νὰ ἀναγάγῃ τὴν ἀλληλουχίαν τῆς φύσεως καὶ τὴν κανονικότητα τῶν φαινομένων εἰς μαθηματικὰς καὶ ἀστρολογικὰς σχέσεις. Ἐν συντομίᾳ, ὑπῆρξε τέκνον τῶν χρόνων αὐτοῦ, οὐδεμίαν δ' ἔσχεν εὐρυτέραν ῥοπήν¹.

3. ΤΕΛΕΣΙΟΣ

1. Βίος καὶ συγγραφή. Ὁ Βερναρδῖνος Τελέσιος (Bernardino Telesio) ἐγεννήθη τῷ 1508 ἐν Cosenza τῆς Καλαβρίας καὶ ἀνῆκεν εἰς οἶκον ἀνέκαθεν διακρινόμενον κατὰ τὴν εὐγένειαν καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὸν πρὸς τὰς ἐπιστήμας ζῆλον. Διὰ πολλῶν προτερημάτων ὑπὸ τῆς φύσεως κοσμηθεὶς ἐξεπαιδεύθη τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν Μεδιολάνῳ παρὰ τῷ λογίῳ καὶ εὐδοκίμῳ φιλολόγῳ θείῳ του Ἀντωνίῳ, μεθ' οὗ ἦλθεν εἰς Ῥώμην² καὶ ἐξηκολούθησε τὰς σπουδὰς. Ὅτε ὁ δούξ Κάρολος τῶν Βουρβόνων ἐκυρίευσε τῷ 1527 τὴν Ῥώμην, ὁ Τελέσιος ἐδοκίμασε τὰ δεινὰ τῆς λεηλασίας, διότι ἀπώλεσε τὰ ὑπάρχοντα καὶ ἐπὶ τινα χρόνον ἐφυλακίσθη. Ὑστερον δ' ἐλευθερωθεὶς ἦλθεν εἰς Πάδουαν καὶ ἀφωσιώθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς μαθηματικῆς· ἐκεῖ δὲ συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς ἀναμορφώσεως τῆς Φυσικῆς. Τῷ 1535 ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου μετὰ τῶν τότε ὁμοχρόνων λο-

1. Ὁ περιώνυμος φιλόλογος Ἰούλιος Καῖσαρ Scaliger (1484–1558), προστάτης τοῦ ἀριστοτελισμοῦ, ἔγραψε κατὰ τοῦ Καρδάνου ἐλέγχων τὸ ἔργον αὐτοῦ De subtilitate. Ὁ ἐλεγχος ἐπεγράφητο «Exercitationes exotericæ ad Cardani libros XV de subtilitate». Basil. 1557.

Περὶ Καρδάνου ὄρα Buttrini F., Cir. Cardano. Savona 1884.—Rivari E., La mente di G. Cardano. Bologna 1906.—Vidart G., G. Card. (ἐν τῇ Bollet. della soc. pavese di storia patria) Pavia 1904.

2. Ὁ Ἀντώνιος Τελέσιος μετέβη εἰς Ῥώμην διορισθεὶς ἐκεῖ καθηγητῆς Γυμνασίου. Οὗτος ὑπῆρξεν ἐπὶ τινα χρόνον παιδαγωγὸς Φιλίππου τοῦ δευτέρου, υἱοῦ τοῦ Καρόλου τοῦ πέμπτου.

γίων ἀναστρεφόμενος ἠμπέδωσεν ἔτι μᾶλλον τὰς νέας αὐτοῦ θεωρίας. Καὶ ἀπέστη μὲν τῶν ἐπιστημονικῶν ἀσχολιῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἕνεκα τῶν φροντίδων τοῦ οἴκου, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου ἀπεχώρησεν εἰς τι τῶν κτημάτων αὐτοῦ καὶ ἀφιερῶθη πάλιν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς μελέτας. Προῖόν αὐτὸν ἦτο τὸ μέγα ἔργον τὸ ἐπιγραφόμενον «Περὶ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων σκοπούμενων κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἀρχάς»¹, ὅπερ κατὰ πρῶτον μὲν ἐξεδόθη ἐν Ῥώμῃ ἀτελές ὕστερον δ' ἐν Νεαπόλει τέλειον. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, εἰς ὃ ἐπηκολούθησαν μικρότεραι πραγματεῖαι², διήγειρε τὸν θαυμασμόν καὶ ἔτυχε πολλῆς ἐπιδοκιμασίας. Ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν παρορμηθεὶς ὁ Τελέσιος ἦλθεν εἰς Νεάπολιν καὶ ἐδίδαξε φυσικὴν καὶ φυσιολογίαν, ἴδρυσε δ' ἐν Cosenza ἐπιστημονικὴν ἑταιρείαν (Ἀκαδήμειαν)³, ἧς σκοπὸς ἦτο ἡ τῆς φύσεως ἔρευνα καὶ ἡ τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας καταπολέμησις. Ἡ ἑταιρεία αὕτη ἦτο ἐκ τῶν πρώτων ἐπιστημονικῶν ἑταιρειῶν καὶ ἐγένετο ὕστερον πρότυπον πολλῶν ἄλλων. Ἀλλ' αἱ ἀπὸ τῶν ἀντιπάλων ἐπιθέσεις⁴ ἠνάγκασαν τὸν φιλόσοφον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα, ἐνθα καὶ ἀπέθανε τῷ 1588⁵.

1. De rerum natura juxta propria principia. Τοῦ ἔργου τούτου τὰ δύο πρῶτα βιβλία ἐξεδόθησαν ἐν Ῥώμῃ τῷ 1565 καὶ ὕστερον ἐν Νεαπόλει τῷ 1570, ἐπαυξηθέντα ἤδη διὰ πραγματειῶν ἐπιγραφομένων «De his, quae in aere sunt», «De mari», «De coloribus». Συμπεπληρωμένη ἡ συγγραφὴ αὕτη καὶ ἐξ ἑννέα βιβλίων συγκειμένη ἐξεδόθη ἐν Νεαπόλει τῷ 1586 καὶ ὕστερον ἐν Γενεύῃ τῷ 1588. Γερμανικὴ ἐπιτομὴ ἐξεδόθη παρὰ Rixner καὶ Siber «Leben und Lehrmeinungen berühmter Physiker». Heft III 1819.

2. Αἱ πραγματεῖαι ἐπιγράφονται «De cometis et lacteo circulo», «De iride», «De usu respirationis», «De somno», «Quod animal universum ab unica animae substantia gubernetur». Αὗται πᾶσαι ὁμοῦ συνεξεδόθησαν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1590 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Bernardi Telesii Consentini varii de naturalibus rebus libelli ab Ant. Persio editi».

3. Ἡ Ἀκαδήμεια αὕτη, ἧς ὑπῆρξεν αὐτὸς ἰδρυτής, ἐκαλεῖτο Academia Telesiana ἢ Consentina, μετετέθη δ' ὕστερον εἰς Νεάπολιν.

4. Σφοδραὶ ἦσαν μάλιστα αἱ ἐπιθέσεις τῶν μοναχῶν φοβουμένων ὅτι μετὰ τῶν ἀριστοτελικῶν ἀρχῶν θὰ κατέπιπτον πάντα.

5. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ φιλοσόφου ἐξεδόθη ἡ *Magia philosophica*, Vened. 1593, Hamburg 1593.

2. Φυσική καὶ ὄντολογία. Ὁ Τελέσιος μὴ εὐρῶν ἀπο-
 χρῶσαν τὴν περὶ φύσεως ἀριστοτελικὴν θεωρίαν παρῆλθεν εἰς τὸ
 μέσον (πρῶτον αὐτὸς ἐν Ἰταλίᾳ) ὡς ἀντίπαλος αὐτῆς θαυμάζων
 ὅτι ἐπὶ τόσους αἰῶνας τόσοι πολλοὶ ἐπιφανεῖς καὶ πάντες που οἱ
 ἄνθρωποι ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν Ἀριστοτέλη, ὅστις ὅμως ἐπὶ
 πολλῶν καὶ δὴ καὶ σπουδαίων ζητημάτων ἐπλανήθη. Ἀποφαίνει
 λοιπὸν ὡς ἀναγκαῖον, ὅπως νέαν τέμωμεν ὁδὸν καὶ καταβάλωμεν
 τὰ θεμέλια νέας Φυσικῆς. Ὀφείλομεν γὰρ ἐρευνήσωμεν αὐτὴν τὴν
 φύσιν ἀμέσως, ἀπροκαταλήπτως καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῶν αὐθεν-
 τιῶν, ἀποβάλλοντες τὰς ἀριστοτελικὰς διδασκαλίας καὶ προσέτι
 καταλείποντες τὰς μυστικὰς συμπαθείας· ὁ δὲ θέσωμεν ὀλίγας ἀρχὰς
 ἀναλλοιώτους πρὸς ἐξήγησιν τῶν πραγμάτων ὄντες βέβαιοι ὅτι
 οὕτω τιμῶμεν τὸν θεὸν μᾶλλον ἢ ἐὰν πιστεύωμεν εἰς τὴν συνεχῆ
 αὐτοῦ ἐπέμβασιν. Πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ
 παντοειδῶν ὄντων παρεδέξατο ὁ Τελέσιος τὴν ὕλην, ἥτις εἶναι
 καθ' ἑαυτὴν ἀδρανής, ἀνίκανος πρὸς ἐνέργειαν καὶ οἶονεὶ νεκρά,
 σκοτεινὴ καὶ ἀόρατος, μέλαινα, οὔτε αὐξανομένη οὔτε ἐλαττουμένη¹.
 Ἀλλὰ πλὴν τῆς παθητικῆς ταύτης ὕλης (moles) ὑπάρχουσι δύο
 ἀρχέγονοι καὶ πρὸς ἀλλήλας ἀντιθέτως δρῶσαι δυνάμεις (prin-
 cipia agentia), ἡ θερμότης δηλονότι καὶ ἡ ψυχρότης· ἐκείνη μὲν
 εἶναι διασταλτικὴ, φωτεινὴ καὶ εὐκίνητος, αὕτη δὲ τοῦναντίον
 συσταλτικὴ, σκοτεινὴ καὶ ἀκίνητος². Αἱ τοιαῦται δυνάμεις δρῶ-
 σιν ἐν τῇ ὕλῃ καὶ ἔχουσι ταύτην ὡς βάσιν· οὐδεμίαν δρῶσαν δύναμιν
 ὑπάρχει μὴ προσπεφυκυῖαν εἰς ὕλην καὶ πάλιν οὐδεμίαν ὑπάρχει ὕλην,
 ἐν ἣ δὲν ἐνοικεῖ δρῶσα δύναμις³. Ἐπειδὴ δ' αἱ δύο ἀρχέγονοι
 δυνάμεις ἐνεργοῦσι, κατὰ τὰ εἰρημένα, ὡς ἐναντία ἀλλήλων καὶ
 κατ' ἀκολουθίαν τείνουσιν ἕκαστέρα γὰρ παραλύσῃ καὶ καταστρέψῃ
 τὴν ἄλλην, θὰ ἦτο ἀδύνατον γὰρ ἀποτελεσθῆναι κόσμος, ἂν μὴ ἐμερί-
 ζετο ἡ ὕλη εἰς ἀμφοτέρας τὰς δυνάμεις καὶ μὴ ἐπεκράτει ἕκαστέρα
 αὐτῶν ἐπὶ μέρος τῆς ὕλης. Ἐν τῇ ἀρχῇ δηλαδὴ τῆς δημιουργίας

¹. De rerum nat. 1,4 (ἐκδ. 1586) «Penitus iners, ignava et veluti demortua, obscura invisibilisque, nigra». Αὐτ. 5.

². Αὐτ. 1, 2. 3.

³. Αὐτ. 2, 2.

μέρος τῆς ὕλης καταληφθὲν ὑπὸ τῆς θερμότητος καὶ ὑποστὰν τὴν διασταλτικὴν καὶ ἐκτατικὴν ἐπενέργειαν αὐτῆς ἐγένετο ἀραιὸν καὶ φωτεινόν, θερμὸν καὶ εὐκίνητον, ὅπερ ὀνομάζεται οὐρανός. Τὸ δὲ ἄλλο τῆς ὕλης μέρος κατελήφθη ὑπὸ τῆς ψυχρότητος καὶ ἐμφορηθὲν αὐτῆς ἐγένετο πυκνὸν καὶ σκοτεινόν, ψυχρὸν καὶ ἀκίνητον, ὅπερ καλεῖται γῆ. Κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἡ ὕλη διηρέθη καὶ τὸ σύμπαν διεκρίθη εἰς δύο μεγάλα μέρη, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἐν ἐκείνῳ ἐδρεύει ἡ θερμότης, ἐν δὲ ταύτῃ ἡ ψυχρότης¹. Ἀλλὰ πρὸς ἀσφαλῆ τοῦ σύμπαντος διατήρησιν ἔδει νὰ ὑπάρχη ἡ γῆ ἐν μέσῳ τοῦ οὐρανοῦ. Διότι, ἂν μὴ εἶχεν ὁ οὐρανὸς κέντρον, ὥστε διὰ τῆς συνεκτικῆς δυνάμεως αὐτοῦ νὰ συγκρατῆται, θὰ διεχεῖτο εἰς τὸ ἀπειρον ἕνεκα τῆς ἐκτατικῆς δυνάμεως τῆς οὐκείας θερμότητος. Ἡ δὲ γῆ πάλιν θὰ ἐπηγνύετο ἐν ἀπείρῳ ψυχρότητι, ἂν μὴ περιεβάλλετο κύκλῳ ὑπὸ τῆς θερμοκρασίας τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐκλάμπουσα θερμότης καὶ ἡ ἐκ τῆς γῆς ἀπορρέουσα ψυχρότης ἔρχονται εἰς ἀμοιβαίαν ἐπαφὴν ἐν τῷ ὀρίῳ οὐρανοῦ καὶ γῆς. Αὕτη δὲ ἡ ἐπαφὴ θερμότητος καὶ ψυχρότητος ποιεῖ τὴν γένεσιν καὶ ὑπαρξιν τῶν ἐπὶ γῆς παντοειδῶν ὄντων. Ὅσῳ μᾶλλον κρατεῖ ἐν τινι ἡ τῆς θερμότητος ἀρχή, τοσοῦτω ζωηρότερον εἶναι καὶ εὐκίνητότερον καὶ τελειότερον· τοῦναντίον δὲ ὅσῳ μᾶλλον ἐπικρατεῖ ἡ ψυχρότης, τόσῳ νωθρότερον εἶναι καὶ βραδύτερον καὶ ἀτελέστερον². Ἐκ τοῦ διαφόρου βαθμοῦ τῆς συστολῆς καὶ διαστολῆς, ὧν εἶναι ἡ ὕλη ἐπιδεκτικὴ, προέρχεται ἡ διαφορὰ τῶν σωμάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τῆς θερμότητος ἐπὶ τὴν γῆν ἐπίδρασις δὲν εἶναι πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἡ αὐτὴ ἀλλὰ ποικίλλει κατὰ ἀπείρους βαθμούς, εὐνόητον ὅτι ἐκ τῆς διαφόρου μείξεως τῆς θερμότητος μετὰ τῆς γηίνης ὕλης προκύπτει ἀπειρος ὄντων ποικιλία³. Καὶ αἱ δύο δ' ἐκεῖναι δρῶσαι δυνάμεις καὶ πάντα τὰ ἐξ αὐτῶν ὄντα τείνουσι νὰ διατηρήσωσιν ἑαυτά· ἡ δὲ διατήρησις ἀσφαλίζεται, διότι εἰς τὸ βάθος τῆς θερμότητος δὲν εἰσδύεται ἡ ψυχρό-

¹. Αὐτ. 1, 5 καὶ 6.

². Αὐτ. 1, 6. 19.

³. Αὐτ. 1, 1. ἐξ. 13. 19.

της οὐδ' εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχρότητος ἢ θερμότητος. "Ὅπως ἡ ὕλη οὔτε ἀξάνεται οὔτε ἐλαττοῦται καὶ αἱ δρῶσαι δυνάμεις ὑφίστανται ἀμετάβλητοι, οὕτω καὶ ἡ φύσις ἔχει σταθερὰν ὑπαρξιν καὶ συνεχῆ ἐνέργειαν. Τὰ ὄντα ἐδημιουργήθησαν οὕτως ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὥστε νὰ μὴ χρήζωσι ἀδιαλείπτου συνεργίας καὶ ἐπεμβάσεως αὐτοῦ¹.

"Ὅπως ἂν ἔχη, αἱ ἀρχέγονοι δυνάμεις, ἡ θερμότης καὶ ἡ ψυχρότης, ἔχουσι τὴν ὁρμὴν τοῦ νὰ διατηρήσωσιν ἑαυτὰς καὶ ἐπεκτείνωσι τὴν ἑαυτῶν ἐνέργειαν. Τοιαύτη ὁμως ὁρμὴ θὰ ἦτο ἀδύνατος, ἂν ἔλειπεν ἀπ' ἐκείνων ἡ αἰσθησις τοῦ ἀντιθέτου, πρὸς ἃ τείνουσι νὰ διατηρηθῶσι καὶ ἐκταθῶσι. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς φυσικὰς δυνάμεις ὑφείλομεν νὰ προσνείμωμεν αἰσθησιν. Ὅποτε δ' αὐταὶ αἱ τῆς φύσεως ἀρχαὶ εἶναι δυνάμεις αἰσθητικαί, ἔπεται ὅτι ὡσαύτως αἰσθητικὰ εἶναι καὶ πάντα τὰ καθ' ἕκαστον φυσικὰ ὄντα, ἅπερ προέρχονται ἐκ τῆς θερμότητος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς ψυχρότητος τῆς γῆς. "Ὅτι ἕκαστον ὄν ἔχει αἰσθησιν καὶ συναίσθησιν, φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐπιδιώκει μὲν τὰ ὁμοία καὶ φίλια φεύγει δὲ τὰ ἀνόμοια καὶ ἐναντία². Πάντα λοιπὸν ἀνεξαιρέτως εἶναι ὑπὸ τῆς φύσεως πεπρoικισμένα δι' αἰσθήσεως καὶ συναισθήσεως, ἐξ ἧς προέρχεται ἡ καθολικὴ συμπάθεια καὶ ἡ πάντων τῶν ὄντων θαυμαστὴ ἄρμονία³. Πάντα ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι αἰσθητικὰ⁴ καὶ ἐλαύνονται ὑπὸ τῆς κατ' αἰσθησιν ὁρμῆς⁵.

¹. Αὐτ. 4, 24.

². Ἐκαστον ὄν, εἰάν καταπολεμῆται καὶ περιορίζηται ὑπ' ἀντιθέτων ἐπιδράσεων, διατίθεται δυσαρέστως καὶ ἐνεκα τοῦ συναισθήματος τούτου συγκεντροῦται πρὸς ἀντίστασιν συμφώνως πρὸς τὸ ὀρμέφυτον τῆς αὐτοσυντηρησίας. Ἐκ τοῦ ἐναντίου, εἰάν προάγηται ὑπὸ εὐμενοῦς ἐπιδράσεως, διατίθεται ἠδέως καὶ τείνει εὐαρέστως νὰ προσεγγίσῃ πρὸς τὸ οὕτως ἐπιδρῶν συμφώνως πρὸς τὸ ὀρμέφυτον τῆς ἐπεκτάσεως. (Αὐτ. 1,6).

³. Τὰ μέταλλα, οἱ λίθοι καὶ τὰ φυτὰ αἰσθάνονται, εἰ καὶ μὴ ἔχουσιν, ὡς τὰ ζῶα, ἴδια αἰσθητήρια· δὲν ἔχουσι μέρη διακεκριμένα ἀλλ' ἕκαστον μέρος αὐτῶν ὁμοιάζει πρὸς τὸ ὅλον καὶ ὡσαύτως αἰσθάνεται. ("Ἐνθ. ἀνωτ.).

⁴. Ἡ δοξασία τῆς παλαιᾶς Φυσικῆς ὅτι ὁ οὐρανὸς ἔχει βούλησιν δὲν ἀποκρούεται ἀλλὰ μόνον ἀνάγεται εἰς τὴν κατ' αἰσθησιν ἔφεσιν τῆς αὐτοσυντηρησίας. (Αὐτ. 4, 24.).

⁵. Ὁ μαγνήτης ἔχει ὁρμὴν πρὸς τὸν σίδηρον καὶ πάντα τὰ πράγματα φεύγουσι τὸ κενόν, διότι τείνουσιν εἰς τὸ νὰ ἀψωνταὶ ἄλλων. (Αὐτ. 1, 6, 26).

Εἰς τὴν τοιαύτην φυσικὴν θεωρίαν συνάπτεται ὡς ἀπλοῦν ἐπίμετρον ἢ μεταφυσικὴ, ἀφοῦ ἀνομολογεῖται ὅτι τὴν ὕλην καὶ τὰς ἀρχεγόνους δυνάμεις ἐδημιούργησεν ὁ θεὸς μὴ ἐπεμβαίνων ὁμως τὸ παράπαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς φύσεως. Αἱ θεολογικαὶ καὶ μεταφυσικαὶ γνῶμαι τοῦ φιλοσόφου οὐδεμίαν ἔχουσι ῥοπὴν εἰς τὰς περὶ φύσεως ἐρεύνας αὐτοῦ.

3. Ψυχολογία καὶ γνωσιολογία. Ὡς βᾶσις τῆς φύσεως τίθεται κατὰ τὰ εἰρημένα ἢ ὕλη καὶ αἱ ἀρχέγονοι δυνάμεις, εἰς ἃς προστίθεται ἡ ψυχὴ. Πᾶν ἔνυλον ὄν, πᾶν σῶμα, ἐμπεριέχει ψυχὴν, δι' ἧς αἰσθάνεται καὶ συναισθάνεται, προσεγγίζει ἢ ἀπομακρύνεται ἀπὸ ἄλλων. Ἰδίᾳ δ' ἐν τοῖς ζῴοις καὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐνοικεῖ λεπτότατον καὶ ἀόρατον πνεῦμα (spiritus), ὡς ἀποδεικνύουσι τὰ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ταῖς ἀρτηρίαις καὶ τοῖς νεύροις ἀπαντῶντα κοιλώματα. Οὔτε δηλαδὴ ὁ ἐγκέφαλος καὶ τὰ νεῦρα, οὔτε αἱ ἀρτηρίαι καὶ τὰ ἄλλα ἀγγεῖα τοῦ σώματος θὰ εἶχον κοιλώματα, ἂν μὴ ἐμπεριεῖχόν τινα οὐσίαν· διότι οὐδὲν ποιεῖ μάτην ἢ φύσις καὶ φεύγει μάλιστα πανταχοῦ τὸ κενόν. Εἶναι δὲ ἡ ἐν τοῖς κοιλώμασιν οὐσία λεπτοτάτη, πνευματικὴ οὐσία, διότι εἶναι ἀόρατος. Τὸ πνεῦμα τοῦτο, τὸ λεπτότατον καὶ ἀόρατον, εἶναι ἡ λεγομένη ψυχὴ τοῦ ζῴου, ἣτις προέρχεται ἐκ τοῦ σπέρματος καὶ κατ' ἀκολουθίαν γίνεται καὶ ἀπόλλυται μετ' αὐτοῦ τοῦ ζῴου¹. Εἶναι δὲ ἡ ψυχὴ οὐχί τι εἶδος τοῦ σώματος κατὰ τὴν ἀριστοτελικὴν ἐκδοχὴν, διότι τὸ σῶμα, καθὰ συνιστάμενον ἐκ διαφόρων μερῶν, θὰ εἶχεν οὐχὶ ἐν ἀλλὰ πολλὰ καὶ διάφορα εἶδη (μορφὰς) ἀντίστοιχα πρὸς τὰ μέρη τοῦ σώματος, ὡσεὶ τὰ πολλὰ εἶδη ἦσαν μέρη τῆς μιᾶς ψυχῆς, ὅπερ ἄτοπον ὡς ἀντικείμενον εἰς τὴν ἐνότητα αὐτῆς. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ τῶν ζῴων ψυχὴ εἶδος (μορφὴ) τοῦ σώματος ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸ ὑφ'esτῶς ὄν, δευτέρα οὐσία, ἣτις πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ σώματος συνάπτεται ὡς ζωτικὴ ἀρχή. Δὲν εἶναι οὔτε τι ὅλως ἀσώματον (διότι εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς κινήσεως τοῦ σώματος) οὔτε πάλιν ἄδρὸν σῶμα ἀλλὰ λεπτὸν καὶ φωτεινόν, εὐκίνητον καὶ

¹. Αὐτ. 5,1.3. 5. 12. 14.